

Bogdan Bładowski

Szczególne wypadki dopuszczalności zażalenia w postępowaniu cywilnym

Palestra 35/3-4(399-400), 27-31

1991

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Szczególne wypadki dopuszczalności zażalenia w postępowaniu cywilnym

W określonych, szczególnych wypadkach, do których kodeks postępowania cywilnego w ogóle lub w sposób wyraźny nie przewiduje dopuszczalności zażalenia, może być ona przyjmowana w praktyce sądowej - na drodze wykładni, bądź wypełnienia luki w ustawie.

W systemie zaskarżania cywilnych orzeczeń sądowych zażalenie jest jednym z dwóch - obok rewizji - *ś r o d k ó w o d w o ł a w c z y c h*¹. Przedmiotem zaskarżenia w drodze zażalenia są postanowienia nie rozstrzygające co do istoty sprawy oraz zarządzenia przewodniczącego - w wypadkach wskazanych w k.p.c.

O ile rewizja przysługuje od orzeczeń kończących postępowanie *m e r y t o r y c z n i e* (od wyroków w procesie i od postanowień w postępowaniu nieprocesowym), o tyle zażalenie przysługuje od postanowień, w zasadzie o charakterze *f o r m a l n y m*, kończących postępowanie w sprawie, przede wszystkim zaś od postanowień wypadkowych dotyczących kwestii ubocznych nasuwających się w toku postępowania głównego². Jednakże ta akcesoryjna forma zażalenia występuje tylko w postępowaniu rozpoznawczym, gdyż w postępowaniu *e g z e k u c y j n y m* od postanowień kończących postępowanie przysługuje nie rewizja, lecz zażalenie; wynika to ze szczególnego charakteru tego postępowania³.

W art. 394 §1 k.p.c. zawarty jest podstawowy *k a t a l o g* wypadków, w których dopuszczalne jest zażalenie na określone postanowienia sądu pierwszej instancji. Dotyczy on procesu oraz odpowiednio innych rodzajów postępowania unormowanych w kodeksie (art. 13 §2). W przepisach ogólnych odnoszących się do niektórych rodzajów postępowania (nieprocesowego - art. 518, egzekucyjnego - art. 767 §3) stwierdza się, że zażalenie przysługuje „w wypadkach w ustawie wskazanych”, przy czym przez „ustawę” rozumie się zarówno odpowiednie szczegółowe przepisy tych postępowań, jak i podstawowy katalog z art. 394 §1.

Z dotychczasowej praktyki sądowej ukształtowanej na tle k.p.c. z 1964 r. wynika, że zakres przewidzianych w nim wypadków dopuszczalności zażalenia *n i e j e s t a d e k w a t n y* do rzeczywistych potrzeb ochrony prawnej podmiotów postępowania cywilnego oraz osób trzecich⁴. Brak wyraźnego uregulowania w kodeksie niektórych nieodzownych wypadków dopuszczalności zażalenia, jak również luki dotyczące takich wypadków, judykatura wypełniała i może jeszcze wypełniać w drodze odpowiedniej wykładni (najczęściej logicznej) przepisów kodeksu oraz poprzez stosowanie *analogii legis*. Ich omówieniu poświęcona została zasadnicza część niniejszego opracowania.

1. Postanowienie sądu rejonowego - wydane w postępowaniu pojednawczym - o uznaniu ugody za niedopuszczalną

Ugoda sądowa zawarta w trybie postępowania pojednawczego (art. 184 k.p.c.) podlega kontroli sądu, który ani jej nie za-

twierdza, ani nie wyraża swej zgody w drodze odrębnego postanowienia; wciągnięcie bowiem osnowy ugody do protokołu posie-

dzenia zawiera w sobie *implicite* wyrażenie zgody na jej zawarcie. Natomiast w wypadku negatywnych wyników kontroli sąd wydaje w tym zakresie postanowienie, które kończy postępowanie w sprawie - zatem podlega ono zaskarżeniu na podstawie art. 394 §1 *in principio* k.p.c.

W związku z tym Sąd Najwyższy

2. Postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie stwierdzenia prawomocności orzeczenia.

Prawomocność orzeczenia stwierdza sąd pierwszej instancji bądź sąd drugiej instancji (art. 364 k.p.c.). Klauzulę wykonalności tytułowi egzekucyjnemu nadaje sąd pierwszej instancji, bądź sąd rewizyjny, jeśli nie jest nim Sąd Najwyższy (art. 781 §1 k.p.c.). Stwierdzenie prawomocności orzeczenia nastąpić może bez względu na to, czy nadaje się ono, czy też nie nadaje się do wykonania w drodze egzekucji.

3. Postanowienie odmawiające przyznania świadkowi należności związanych ze stawiennictwem w sądzie.

Wprawdzie postanowienie w przedmiocie należności świadka nie zostało wymienione w art. 394 §1 k.p.c., jednakże - zdaniem Sądu Najwyższego - *ratio legis* pkt 9 tego przepisu, przewidującego dopuszczalność zażalenia na postanowienie o wynagrodzeniu biegłego, uzasadnia przyjęcie w drodze analogii z tym przepisem dopuszczalności zażalenia na postanowienie dotyczące takiej samej materii w odniesieniu do świadka⁷. Trafności przytoczonej tezy nie podważa art. 394 §1 pkt 5 k.p.c. dopuszczający zażalenie świadka na posta-

stwierdził m. in., że postępowanie pojednawcze ma charakter samodzielnego postępowania pomocniczego. Wszczęcie zaś postępowania rozpoznawczego może nastąpić w drodze późniejszego powództwa. Ogólna struktura procesu nie obejmuje przy tym zintegrowanego postępowania w fazie „przed procesem” i w fazie „w procesie”⁵.

Pomiędzy obu wymienionymi postanowieniami zachodzi niewątpliwie bliskie podobieństwo, jednakże kodeks tylko w odniesieniu do drugiego z nich wyraźnie przewiduje zażalenie (art. 795 §1). Ze względu właśnie na to podobieństwo utrwalona judykatura Sądu Najwyższego przyjmuje dopuszczalność zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji w przedmiocie stwierdzenia prawomocności orzeczenia⁶.

nowienie o ukaraniu go grzywną, gdyż reguluje inną materię.

Należy ponadto zwrócić uwagę na fakt, iż ani przepisy dekretu z 26 października 1950 r. o należnościach świadków, biegłych i stron w postępowaniu sądowym (Dz. U. Nr 40, poz. 445 z późn. zm.), ani ustawa z 13 czerwca 1967 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz. U. Nr 24, poz. 110 z późn. zm.) nie regulują kwestii zaskarżalności orzeczeń w przedmiocie należności świadków. Zgodnie zatem z art. 28 cyt. ustawy mają w tym zakresie zastosowanie przepisy k.p.c., w szczególności art. 394.

4. Postanowienie zarządzające przymusowe sprowadzenie do sądu lub aresztowanie osoby trzeciej.

Przepis art. 394 §1 pkt 5 k.p.c. przewiduje zażalenie na postanowienie zarządzające przymusowe sprowadzenie i aresztowanie świadka. Jednakże *ratio legis* tego

przepisu jest taka sama jak w wypadku zastosowania środków przymusu osobistego w stosunku do osoby trzeciej (art. 254 §3 k.p.c.). Świadek jest bowiem w istocie tak-

że w postępowaniu cywilnym „osobą trzecią”. Dlatego uważam, że przy zastosowaniu analogii z art. 394 §1 pkt 5 k.p.c. istnieje możliwość wypełnienia luki w odniesie-

niu do dopuszczalności zażalenia na postanowienie zarządzające przymusowe sprowadzenie lub aresztowanie osoby trzeciej⁸.

5. Postanowienie o kosztach procesu, w którym sąd uwzględnił tylko część żądanych kosztów i nie oddalił pozostałej reszty.

Nie może podlegać zaskarżeniu w drodze zażalenia postanowienie, w którym brak jest w ogóle rozstrzygnięcia o kosztach procesu (art. 394 §1, pkt 9 k.p.c.). W takiej sytuacji usunięcie braku orzeczenia o tych kosztach, jeżeli strona we właściwej formie i w przewidzianym terminie zgłosiła wniosek, może być dochodzone na drodze wniosku o uzupełnienie orzeczenia (art. 351 §1 k.p.c.).

Sąd Najwyższy wyraził w związku z tym pogląd, że postanowienie o kosztach procesu, które nie uwzględniło w całości zgłoszonego wniosku, zawiera w sobie domniemanie oddalenia nie uwzględnionej części. Dlatego określenie „zwrot kosztów” użyte w art. 394 §1 pkt 9 k.p.c. należy rozumieć w sensie jakiegokolwiek rozstrzygnięcia o zwrocie kosztów czy odmowie takich kosztów w całości lub w części⁹.

6. Postanowienie umarzające postępowanie zażaleniowe w kwestii incydentalnej

W art. 494 §1 pkt 11 k.p.c. przewidziane zostało zażalenie na postanowienie odrzucające zażalenie; natomiast §1 *in principio* tego przepisu obejmuje *implicito* dopuszczalność zażalenia na postanowienia umarzające postępowanie zażaleniowe toczące się na skutek zażalenia wniesionego od po-

stanowienia kończącego postępowanie w sprawie. Uważam, że przy zastosowaniu analogii z art. 394 §1, pkt 11 k.p.c. istnieje możliwość uzupełnienia luki w zakresie dopuszczalności zażalenia na postanowienie umarzające postępowanie zażaleniowe w kwestii wypadkowej¹⁰.

7. Postanowienie, w którym sąd uwzględnił tylko częściowo żądanie strony w przedmiocie orzeczenia o obowiązku małżonków przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny, a nie oddalił pozostałej części żądania

Postanowienie w tej materii sąd wydaje na żądanie jednego z małżonków lub z urzędu (art. 443 §1 k.p.c.). Względny jednolitości orzecznictwa przemawiające za tym, aby postanowienie tego rodzaju zapadało w takiej samej formie w jednym i drugim wypadku. W każdym zaś razie względy ekonomii procesowej i postulat szybkości postępowania, jako że dotyczy ono z reguły dobra małoletnich dzieci, wymagają, aby unikać zbytniego formalizmu przez wprowadzenie postępowania o uzupełnienie orzeczenia, które w większości wypadków mogłoby spowodować wydanie postanowienia o oddaleniu pozostałej części ża-

dania małżonka i dopiero wówczas do otwarcia drogi postępowania odwoławczego.

Zdaniem Sądu Najwyższego, przytoczone względy przemawiają za przyjęciem, że w postanowieniu uwzględniającym częściowo żądania małżonka zawarte jest oddalenie pozostałej części tego żądania. Podlega ono zaskarżeniu zażaleniem (art. 741 w zw. z art. 443 §1 k.p.c.); natomiast wniosek o uzupełnienie (art. 351 §1 k.p.c.) przysługiwałby wówczas, gdyby sąd nie orzekł w ogóle o zgłoszeniu żądania lub gdyby w ogóle nie orzekł z urzędu¹¹.

8. Postanowienie nie uwzględniające wniosku powoda o skierowanie sprawy do zwykłego postępowania

Postanowienie takie, wydane w postępowaniu nakazowym - po uprawomocnieniu się postanowienia w przedmiocie odmowy wydania nakazu zapłaty (art. 490 k.p.c.), bądź wydane w postępowaniu upominawczym - po doręczeniu powodowi postanowienia odmawiającego wydania nakazu zapłaty (art. 501 k.p.c.) traktować należy jako postanowienie kończące postępowanie w sprawie, na które przysługuje zażalenie według art. 394 §1 k.p.c.¹² Postanowienia bowiem tego rodzaju kończą sprawę

w tym sensie, że powodowi przysługuje tylko jedna droga - postępowania zwykłego; natomiast postępowanie nakazowe lub upominawcze, jako odrębne, ulega zakończeniu i nie może być kontynuowane jako zwykłe.

Dodać należy, iż zamieszczenie w pozwie wniosku o skierowanie sprawy do zwykłego postępowania w razie odmowy wydania nakazu zapłaty jest skuteczne dla zachowania terminu miesięcznego przewidzianego w art. 490 i 501 k.p.c.

9. Postanowienie w przedmiocie przyznania opiekunowi wynagrodzenia

Według art. 518 k.p.c. od postanowień orzekających co do istoty sprawy przysługuje rewizja. Na inne postanowienia nieprocesowe przysługuje w wypadkach w ustawie wskazanych zażalenie. Postanowienie w przedmiocie przyznania opiekunowi wynagrodzenia, przewidziane w art. 162 §2 k.r.o., nie jest orzeczeniem co do istoty sprawy: nie rozstrzyga ono bowiem sprawy merytorycznie. Jednak z art. 597 k.p.c. wynika, że wymienione postanowienie podlega zaskarżeniu, skoro

staje się wykonalne „dopiero po jego uprawomocnieniu się”.

W sytuacji zatem, gdy postanowienie takie dotyczy kwestii wпадkowej, to - chociaż wyraźny przepis nie przewiduje od niego zażalenia - należało przyjąć, że podlega ono zaskarżeniu w drodze zażalenia. Jak bowiem stwierdził Sąd Najwyższy, jedynie kwestią techniki legislacyjnej jest to, czy ustawodawca posłuży się *expressis verbis* nazwą „zażalenie”, czy też nie określając nazwy środka odwoławczego, środek taki dopuści¹³.

10. Postanowienie sądu rejonowego uchylające czynność komornika wydane w wyniku rozpoznania skargi na czynności komornika, o ile zmierza do ukończenia postępowania

Stosownie do art. 767 §3 k.p.c. zażalenie na postanowienie sądu rejonowego rozstrzygające skargę na czynności komornika przysługuje tylko w wypadkach wskazanych w ustawie. Jednakże szczegółowe przepisy o postępowaniu egzekucyjnym nie zawierają uregulowania, które by wprost przewidywało zażalenie na postanowienie sądu rejonowego uchylające czynność komornika. W związku z tym zwrócić trzeba uwagę, że uchylenie przez sąd czynności komornika może mieć różne znacze-

nie; zależy ono w szczególności od tego, do czego (do jakich rezultatów) ma ono zmierzać. Sąd rejonowy może np. uchylić czynność komornika i polecić mu dokonanie innej czynności albo uchylić czynność komornika w całości. W tym drugim wypadku - jak stwierdził Sąd Najwyższy - postanowienie podlegać będzie zaskarżeniu zażaleniem, gdyż w istocie zmierza do zakończenia postępowania (art. 394 §1 w zw. z art. 13 §2 i art. 767 §3 k.p.c.)¹⁴.

11. Postanowienie zbędne i niedopuszczalne

Podstawą do sformułowania przez Sąd Najwyższy przytoczonej wyżej tezy było wydanie przez sąd zbędnego, a jednocześnie niedopuszczalnego postanowienia, w którym stwierdzony został fakt, że uczestnicy postępowania o wyjawienie przedmiotów spadkowych złożyli przewidziane w art. 655 k.p.c. oświadczenia, wykazy i zapewnienia¹⁵.

Zwrócono w związku z tym uwagę, że celem środków odwoławczych jest usuwanie lub naprawianie wadliwych orzeczeń

sądów pierwszej instancji. Orzeczenie zbędne i niedopuszczalne jest właśnie z powodu tych cech wadliwych - może więc być zaskarżone. Gdyby zresztą nie dopuścić do jego zaskarżenia, powstałaby paradoksalna sytuacja, w której orzeczenie zupełnie wadliwe, bo nie przewidziane w k.p.c., zawsze pozostawałoby w mocy, podczas gdy orzeczenie o tyle mniej wadliwe, że przewidziane w k.p.c., jakkolwiek sprzeczne z pewnymi jego przepisami, byłoby zaskarżalne.

PRZYPISY

- ¹ B. B l a d o w s k i: Zażalenie w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1975, s. 9; Przesłanki dopuszczalności rewizji cywilnej, Warszawa 1982, s. 45.
- ² B. B l a d o w s k i: Dopuszczalność środków odwoławczych w postępowaniu cywilnym, Zeszyty Naukowe IBPS 1986 r., Nr 24, s. 153.
- ³ B. B l a d o w s k i: Funkcja zażalenia w praktyce postępowania cywilnego, Zeszyty Naukowe IBPS 1974 r., Nr 1, s. 291; Dopuszczalność środków zaskarżenia w postępowaniu egzekucyjnym, „Palestra” 1978 r., Nr 11-12, s. 28 i 29.
- ⁴ B. B l a d o w s k i: Jak usprawnić postępowanie cywilne?. „Gazeta Prawnicza” 1980 r., Nr 1.
- ⁵ Uchwała z 21 czerwca 1985 r., III CZP 32/85, OSNCP 1986 r., Nr 1, poz. 49.
Za takim stanowiskiem przemawia pośrednio teza orzeczenia Sądu Najwyższego z 30 sierpnia 1966 r., I CR 485/66 (OSPiKA 1967, nr 9, poz. 224), według której powaga rzeczy osądzonej wyłącza nie tylko wytoczenie ponownego powództwa między tymi samymi stronami o to samo roszczenie, lecz sprzeciwia się również wszczęciu w tym zakresie postępowania pojednawczego.
- ⁶ Orzeczenia: z 21 grudnia 1965 r., I CZ 101/65, OSNCP 1966, nr 10, poz. 169; z 18 czerwca 1966 r., III CZP 48/66, OSNCP 1967, nr 2, poz. 19.
- ⁷ Uchwała z 7 grudnia 1988 r., III CZP 98/88, OSNCP 1989, nr 12, poz. 204.
- ⁸ B. B l a d o w s k i: Zażalenie w postępowaniu cywilnym, s. 178.
- ⁹ Uchwała z 11 lipca 1972 r., III PZP 14/72, OSNCP 1972, nr 12, poz. 215.
- ¹⁰ B. B l a d o w s k i: Zażalenie w postępowaniu cywilnym, s. 178.
- ¹¹ Uchwała z 22 listopada 1982 r., III CZP 43/82, OSNCP 1983, nr 5-6, poz. 69.
- ¹² Uchwała Sądu Najwyższego z 18 marca 1974 r., III CZP 9/74, OSNCP 1974, nr 12, poz. 205 z glosą B. B l a d o w s k i e g o, „Nowe Prawo” 1976, nr 12, s. 1330.
- ¹³ Uchwała z 8 maja 1975 r., III CZP 26/75, OSNCP 1976, nr 2, poz. 31.
- ¹⁴ Postanowienie z 15 kwietnia 1986 r., III CRN 40/86, OSNCP 1987, nr 7, poz. 102.
- ¹⁵ Postanowienie z 19 maja 1972 r., I CZ 74/72, OSNCP 1973, nr 4, poz. 57.